

DEVIANT XULQ-ATVORLILAR BILAN ISH OLIV BORISHDA SUN'IY TAFAKKURDAN FOYDALANISH

Ibrohimov Og'abek Maxmarajab o'g'li
SamDU Kattaqo'rg'on filiali 3-bosqich talabasi
e-mail: ibrokh1movofficial03@gmail.com
Ilmiy rahbar: Abbasova Maftuna Subxonovna
SamDU Kattaqo'rg'on filiali o'qituvchisi f.f.b PhD

Annotatsiya: Ushbu maqolada: Xulq -atvori og'ayotganlar ,deviantlikka moyillar , deviantlarning turlari, sun'iy tafakkur jamiyat ijtimoiy muammolarini hal qilishda ijtimoiy ishchilarning kasbiy tayyorligini oshirishda sun'iy intellekt ahamiyati

Kalit so'zlar : deviatsiya, ijtimoiy ish xodimlar, sun'iy tafakkur

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО МЫШЛЕНИЯ В РАБОТЕ С ДЕВИАНТНЫМ ПОВЕДЕНИЕМ

Аннотация: В данной статье: Люди с девиантным поведением, склонные к девиантности, виды девиантов, искусственный интеллект, значение искусственного интеллекта в повышении профессиональной готовности социальных работников к решению социальных проблем общества

Ключевые слова: девиация, социальные работники, искусственное мышление

XXI asr yuksak texnologiyalar asridir. Deyarli barcha davlatlar zamonaviy sharoitlarga moslashishga harakat qilmoqda. O'zbekistonimizda ham sun'iy tafakkurni rivojlantirish uchun ko'plar chora-tadbirlar olib borilmoqda. Buning yaqqol isbotlaydigan huquqiy asoslarimiz ham talaygina. Misol uchun Sun'iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risidagi PQ-4996 soli qarorini ko'rishimiz mumkin .

Hozirgi kunda axborot texnologiyalar juda tez sur'atlarda rivojlanmoqda. sun'iy ong, sun'iy intellekt yoki sun'iy idrok (inglizcha: Artificial intelligence; odatda, AI sifatida ham qisqartiriladi) — insonlar yoki hayvonlar tomonidan ko'rsatiladigan tabiiy ongdan farqli o'laroq, mashinalar tomonidan ko'rsatiladigan ongdir. Yetakchi sun'iy ong darslik kitoblari bu sohani „ongli agentlar“ni o'rganish deya ta'riflaydi: o'z muhitini fahmlaydigan va maqsadlariga muvaffaqiyatli erishish imkoniyatini maksimal darajada oshiradigan amallarni amalga oshiruvchi har qanday sistema.¹

¹ Sun'iy intellekt- Vikipediya.//URL: <https://uz.wikipedia.org>.

Xalq orasida „sun'iy ong“ atamasi ko'pincha „o'rganish“ va „muammolarni yechish“ kabi inson idroki bilan bog'laydigan „kognitiv“ funksiyalarni taqlid qiladigan mashinalarni tasvirlashda ishlatiladi, biroq bu ta'rifni ko'pchilik sun'iy ong tadqiqotchilari rad etishadi.

Sun'iy tafakkur 1956-yil AQShning Dartmut universitetida sun'iy tafakkur masalalari bo'yicha anjuman bo'lib o'tdi. Unda ko'lpab olimlar ishtirok etishdi va xuddi shuyerda Jon Makkarti birinchi marta sun'iy tafakkur atamasining muallifi sifatida tarixda qoldi.

Sun'iy ong ilovalari mukammal web-qidiruv tizimlari (masalan, Google), tavsiya etuvchi tizimlar (bundan YouTube, Amazon va Netflix foydalanadi), inson nutqini anglash (masalan, Siri yoki Alexa), o'ziyurar mashinalar (masalan, Tesla) hamda strategik o'yin tizimlarida (masalan, shaxmat va Go) yuqori darajada raqobatlashishni o'z ichiga oladi^[1]. Mashinalar tobora ko'p qobiliyatlarga ega bo'lib borishar ekan, „ong“ talab etuvchi vazifalar ko'pincha sun'iy ong effekti deb ataluvchi fenomen bo'lgan sun'iy ong ta'rifidan olib tashlanadi.

Deviant so'zi - lotincha „deviatio“ so'zidan olingan bo'lib, chekinish, buzilish degan manoni anglatadi. Deviant xulq-atvor - mavjud jamiyatda o'rnatilgan axloq meyorlariga mos kelmaydigan insoniy faoliyat yoki xatti-harakat, ijtimoiy xodisadir².

Deviant xulq-atvorni fanda turlarga ajratib o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Fanda ushbu jarayonlarni turlicha tasniflash mavjud bo'lib, shulardan biri ularning ham obyektiv ham subyektiv tomonlari bilan bog'liq bo'lgan tasniflashdir. Bunga ko'ra deviant xulq-atvor turlari 2 guruhga bo'linadi;

a) tashqi muhitga yo'naltirilgan xulq-atvor (ekstravertiv (masalan, jinoyatchilik));

b

) Jamiyat taraqqiyotiga xizmat qilmasdan, balki unga to'siq bo'luvchi meyordan og'ish holatlari ham mavjud bo'lib, Sotsiologiyada bu narsa «deviantlik holatlari», tug'iluvchi xulq-atvorni «deviant xulq-atvor» deb nomlanadi.

h Deviant xulq-atvor bir shaxsning salbiy xulq-atvordan iborat faoliyatini, ahuningdek, muayyan guruhning og'ma xulq-atvorlarini ham ifodalovchi

x

s jamiyatda o'rnatilgan axloq meyorlariga mos kelmaydigan insoniy faoliyat yoki xatti-harakat, ijtimoiy hodisa bo'lib, yolg'onchilik, dangasalik, o'g'irlik, ichqilikbozlik,

g

n

g Muayyan davlatda o'rnatilgan qonun va meyorlarga nisbatan ayrim shaxslarning

o

o Bu borada ilmiy adabiyotlarda bir necha tasniflar mavjud: 1) Alkogolni xar-xar

v

² Deviant xulq-atvor sotsiologiyasi.

z

zamonda istemol qilish. 2) Alkogolni ko‘p istemol qilish - spirtli ichimliklarni tanaffus bilan ko‘p miqdorda (200 ml. dan oshiq). Bu ko‘pincha alkogolizmga olib keladi. 3) Alkogolizm - spirtli ichimliklarga patologik (muttasil) o‘rganib qolish bilan

ruju qo‘yish natijasi katta maqsadga erishilishi. Barcha maqsadga erishilishi insiy aloqa ikkita turga bo‘lib o‘rganiladi: 1. Konkubinatsiya - nikoxsiz birga yashash. 2. Foxishabozlik - pul uchun o‘z G‘arbda asosan ikkinchisi qoralansada, SHarqda ikkala holatga ham meyordan og‘ish

alliychilik, urug‘-aymoqchilik, boqimandachilik kabi salbiy holatlar ham meyordan chekinishning diqqattalab ko‘rinishlaridan hisoblanadi.

Deviant xulq-atvorning eng ko‘p tarqalgan va jamiyatda yaqqol namoyon bo‘lish turi jinoyatchilik bo‘lib, ijtimoiy meyorning buzilishi sifatida ushbu xodisa fanda juda qadimdan o‘rganilgan.

italiyalik psixiatr Ch. Lombrozo Italiya qamoqxonalariidagi 14 ming maxbus ustida tekshirish olib borib, “jinoyatchilar tug‘ma bo‘lishadi” degan xulosaga kelishadi. Uning shogirdi E.Ferri jinoyatchilik Sotsiologiyasi asarida ushbu omilga qo‘shimcha ravishda ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy omillarni ham ko‘rsatadi.

R.Feris, Tiriakyan, T.Shibutani va boshqalarning fikricha, deviant xulq-atvor Sotsial buzilishlar natijasidir. Ijtimoiy ziddiyatlar talimotiga ko‘ra, Sotsial tizimda begona madaniyatga asoslangan madaniy xulq-atvor namunalari meyor buzuvchi xulq-atvordir.

Interaksionizm nazariyasiga ko‘ra, (vakillari Bekker G, D.Kitsus, K.Erikson va boshqalar) xodisani salbiy va ijtimoiy xavfli deb baxolash nisbiy bo‘lib, buni jamiyatdagi xukmron guruhlar belgilaydi. SHafqatsiz jamiyat himoyasiz insonni jinoyatchi qilib qo‘yib, ezaveradi.

Z.Freydning fikricha, inson xulq-atvorining asosida atrof-muhitni ongli baholash bilan ongsiz ishtiyoq orasida ziddiyat yotadi. Deviant xulq-atvorga R.Merton ishlab chiqqan talimot zamonaviy Sotsiologiyada yetakchi o‘rin tutadi. Merton deviant xulq-atvorga quyidagicha tarif beradi; “Deviant xulq-atvor jamiyatda elon qilingan qadriyatlar va rasmiy xulq-atvor standartlari bilan aholi xulq-atvori motivlari va mavjud imkoniyatlarning bir-biriga mos kelmay qolishi natijasidir”

Muhtaram prezidentimiz Sh. Mirziyoyev o‘z nutqida shunday degan:

³“Ilm-fan – taraqqiyot asosi. Zamonaviy ilm-fan yutuqlariga, innovatsion g‘oyalarga tayanmagan davlatning ham, jamiyatning ham kelajagi yo‘q”.

³ <https://daryo.uz/2017/12/07/shavkat-mirziyoyev-ilm-fansiz-marifatsiz-davlatning-kelajagi-yoq>

Endi sun'iy intellektni deviat xulq-atvorlilar bilan ishlashda qollanishi haqida aytib o'tsak.

Birinchi o'rinda deviant xulqli shaxs yoshidan kelib chiqamiz. Ayni zamonda deviant xulq-atvor nisbatan yoshlar, o'smirlarda juda ko'plab ko'rinishlari uchrayapti. Hozirda uyali telefon vositasi sozlamalarida ota-ona nazorati bandi ham mavjud bo'lib u smartfon orqali nimalarga kirgani va nimalar ko'rayotgani haqida ota-onaga ma'lumot berib boriladi xuddi shu dasturni takomallashtirsak, yani smartfon harakatining nazoratini emas, balki undan foydalanovchi farzandning hatti-harakatini nazorat qilishimiz mumkin. Agar deviant xulq-atvorli o'smir yoki ungacha bo'lgan davrda bo'lsa, asosan ularni hatti-harakati nazorat qiluvchi va shu bilan birgalikda uning holatidan ota-onasiga xabar berib turuvchi yangi texnologiyani aynan sun'iy intellekt yordamida yaratishimi mumkin. Bunga texnologiyani dasturlash vaqtida ham aloqa funksiyasi, ham joylashuv, ham holatni aniqlab beruvchi va har ma'lum vaqtda ota-onaga yetkazib beruvchi qilib yaratsak, va bunga bir nechta variant qilib quysak misol uchun malum harakat turlarini belgilaymiz va shu harakat turlari bajarilganda signal ota-onaga yoki ma'lum biriktirilgan maxsus shaxsga boradi. Bu texnologiya kichik bir hajmda bo'lishi lozim va doim ko'tarib yurish imkoniyati mavjud bo'lishi lozim.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki bu va bu turdagi sun'iy intellekt vositalari insonlarga qulaylik, o'sib borayotgan yosh avlodning yaxshi tarbiya topishi uchun ota-onalarga yordamchi bo'lib xizmat qiladi. Hozirgi zamon yoshlarini internet tarmoqlaridagi turli xil ekstrimizm hamda diniy aqidapaslik kabi g'oyalarini tarqatayotgan guruhlar tuzog'iga tushib qolishdan himoya vazifasini bajaradi. Bolalarning xavfsizligini yanada oshiradi. Buning uchun davlatimizda ham yetarli imkoniyatlar mavjud bu va bu turdagi qulayliklardan faqat to'g'ri rivojlanishimiz kerak. Sun'iy intellekt faqat deviant xulqlilar bilan ishlashda emas balki, jamiyat ijtimoiy muammolarini hal qilishda ijtimoiy ishchilarning kasbiy tayyorligini oshirishda sohani raqamlashtirish va boshqalarda katta hissa qo'shmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh.Mirziyoyev Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: “O'zbekiston” nashriyoti, 2021. - 464 bet.
2. Sh.Mirziyoyev Xalqimiz roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. Toshkent: “O'zbekiston”, 2018.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 29.12.2020-yil // <https://president.uz/uz/lists/view/4057> (Murojaat sanasi 31.12.2020 yil);
4. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi - <https://lex.uz/docs/-20596>;

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli “2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha” farmoni. <https://lex.uz/docs/-3107036>;
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022-yildagi PF-60-son “2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/-58410633>;
7. M.X.Ganiyeva, Q.N.Kayumov, M.B.Sherov. Ijtimoiy ishga kirish. Darslik – Toshkent: VNESHVESTPROM nashriyoti. 2020. – 276 bet.
8. M.X.G‘aniyeva. Ijtimoiy ish etikasi. Darslik. Toshkent.”Fan va texnologiya” nashriyoti-2015.
9. Y.Tursunov. Ijtimoiy ta‘minot huquqi. “O‘qituvchi” nashriyoti. Toshkent-2013 153-bet.
10. Jahongir Toshniyozovich Ibragimov - Академия Google . https://scholar.google.com/citations?view_op=list_works&hl=ru&user=WtrCbdgAAAJ